

KONCEPCE PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ PŘÍPRAVY UČITELŮ NA VŠZ V BRNĚ

D. Linhartová

Ústav inženýrské pedagogiky PEF VŠZ, Zemědělská 1,
613 00 Brno

Anotace:

V současné době se jeví jako vysoce aktuální koncipovat systém pedagogicko-psychologické přípravy středoškolských i vysokoškolských učitelů odborných zemědělských a lesnických předmětů, jenž by odrážel stávající i perspektivní potřeby naší demokratické společnosti a jejich jednotlivých členů. S ohledem na kritickou analýzu dosavadních českých i zahraničních zkušeností s touto problematikou navrhuje možné modely této přípravy na VŠZ v Brně.

Summary:

Currently the importance has arisen for a system of pedagogical and psychological preparation of secondary school and university teachers of agricultural and forestry subjects, which would reflect and future needs of our democratic society and its individual members. In respect of critical analysis of past and present Czech as well as foreign experience with this problem we propose various models of such preparation at Agricultural University in Brno.

Klíčová slova:

Pedagogicko-psychologická příprava, učební plán, efektivita, systém pedagogicko-psychologické přípravy, model, vyučovací předmět, pojetí, konzultační činnost, vzdělávací činnost.

Key words:

Pedagogical and psychological preparation, curriculum, effectiveness, system of pedagogical and psychological preparation, model, subject, approach, consultations, education.

Jedním z odborných pracovišť PEF VŠZ v Brně je Ústav inženýrské pedagogiky, jehož specifickým zaměřením je tvorba a realizace pedagogicko-psychologické přípravy středoškolských i vysokoškolských učitelů odborných zemědělských a lesnických předmětů. Příprava nových učitelů má v našich podmínkách dlouholetou tradici, počínajíc již rokem 1879. Kritickým zhodnocením historických zkušeností, srovnávací analýzou pedagogicko-psychologické přípravy učitelů u nás a v zahraničí i nastíněním její další možné koncepce se na ÚIP PEF VŠZ v Brně zabýváme v rámci řešení výzkumného úkolu V 020, jenž bude koncem tohoto roku uzavírán a obhajován.

V souvislosti s aktuálními potřebami pedagogické praxe jsme zvolili také dotazovací techniky, kterými jsme zjišťovali názory učitelů středních škol na organizační, obsahovou i metodickou

stránku doplňujícího pedagogického studia. Ředitelé zemědělských škol a jejich zástupci vyjadřovali rovněž svoje názory na úpravu legislativy tohoto studia, na formy a obsah celoživotního vzdělávání učitelů. Jsme si vědomi toho, že máme-li zajistit komplexní inovaci doplňujícího pedagogického studia, musíme vyjít z nových ekonomicko-politických podmínek naší rodící se demokratické společnosti. Rovněž tak nesmíme opomenout skutečnost, že se naše společnost připravuje na vstup do širších evropských a světových podmínek mezinárodní spolupráce. Nabízí se využití pozitivních zkušeností z více než šedesátileté pedagogické přípravy učitelů odborných předmětů u nás. Tyto je žádoucí rozšířit o nejvýraznější tendence projevující se v přípravě pedagogických pracovníků zemědělských a lesnických škol v nejvyspělejších zemích světa.

K historické analýze pojetí pedagogicko-psychologické přípravy učitelů středních škol nám sloužilo 22 dostupných učebních plánů této přípravy z let 1957 - 1987.

Z mnohých závěrů uvádíme:

- Po celou analyzovanou dobu pedagogické přípravy je patrná jednostranná ideová a politická orientace v rámci skupiny předmětů průpravného zaměření.
- Učební plány nedostatečně respektují biogenní, psychologenní a sociogenní determinanty pedagogické přípravy.
- V učebních plánech je patrná absence pedagogické přípravy pro práci s mládeží vyžadující zvláštní péči.
- V dokumentech nenacházíme jednoznačné vymezení operačních polí, spíše jejich překrývání a nezřetelnou transparentnost ve vztahu všeobecně pedagogických a konkrétně didaktických předmětů.
- Po celé sledované období jsou v učebních plánech preferovány vědomostní složky pedagogické přípravy na úkor složek dovednostních, a to v poměru 2 : 1.
- Rozsah pedagogicko-psychologické přípravy se pohybuje v rozmezí 280 až 660 hodin a je realizován ve 3 až 8 semestrech.

Efektivita pedagogické přípravy učitelů vysokých škol, mezi nimiž byli zastoupeni i učitelé VŠZ v Brně, realizovaná v letech 1982 - 1988 na našich vysokých školách, byla sledována empirickým šetřením např. E. Stehlíkové a M. Svěrákové z roku 1990. Jejich úkolem bylo provést sondu mezi absolventy studia Základů vysokoškolské pedagogiky s cílem získat především hodnotící výroky absolventů k úrovni a účinnosti absolvovaného studia, náměty a návrhy na změny a zlepšení v obsahové koncepci, formách, metodách i organizačním systému studia. Autorky se též zajímaly o subjektivní hodnocení významu studia pro zvýšení vlastní pedagogické kompetence absolventů. Z jejich závěrů je možno shrnout, že přínos studia viděli

respondenti především v tom, že jim poskytlo řadu nových teoretických poznatků z pedagogicko-psychologických disciplín a do jisté míry ovlivnilo jejich vztah k pedagogické práci. Podstatně menší přínos znamenalo studium ve sféře osvojení praktických pedagogických dovedností.

Ze srovnávací analýzy pedagogicko-psychologické přípravy učitelů středních škol ze 13 zemí světa (Belgie, Čína, Finsko, Francie, Kanada, Mexiko, Německo, Rakousko, Řecko, Švédsko, Švýcarsko, USA, Velká Británie) jsme formulovali některé dílčí závěry:

- Je nesporné, že odborné školství ve většině sledovaných zemí je velice diferencované a složitě strukturované. Tomu odpovídá i různost pedagogické přípravy.
- Dostupné materiály prokazují, že všichni učitelé odborných předmětů pro střední školy musí mít v uvedených zemích vysokoškolské vzdělání, především odborné.
- Příprava učitelů odborných předmětů je velmi členitá. Vedle odborné přípravy však zahrnuje ve většině zemí i přípravu pedagogickou, psychologickou a didaktickou.
- Formy a organizace přípravy učitelů odborných předmětů jsou zřejmě velmi rozdílné: od denního řádného studia až po dodatečné, většinou povinné, pedagogické vzdělávání.
- V některých zemích je mimořádný význam přikládán výběru uchazečů o studium učitelství, zejména v zemích se zvláště kvalitní školskou soustavou.
- V obsahu pedagogické přípravy učitelů odborných předmětů se v řadě zemí značná váha klade na oborové a speciální didaktiky předmětů učitelské aprobace a na praktickou přípravu odbornou a pedagogicko-metodickou.
- Čím vyspělejší školskou soustavu stát má, tím více pozornosti a nároků klade na přípravu učitele.

Dle dostupných materiálů publikovaných u nás na konci 80. let, ale i ze zahraničních pramenů z počátku let 90. jsme se pokusili porovnat systémy pedagogické přípravy učitelů vysokých škol u nás a v zahraničí, ve vybraných státech dřívějšího východoevropského bloku v bývalém SSSR, NDR, PLR a BLR a z rozvinutých demokratických zemí - ve Velké Británii, Německu a USA. Nejvýraznější rozdíl spočívá v tom, že v první sledované skupině států bylo pedagogické vzdělávání vysokoškolských učitelů centrálně, alespoň metodicky koordinováno, přičemž jednotlivé systémy si jsou značně podobné. Na druhé straně, ve vyspělých demokratických zemích se jedná o vzdělávání decentralizované, svými obsahovými i formálními prvky přizpůsobené potřebám jednotlivých teritorií či vysokých škol. Dále připomínáme skutečnost, že pedagogické vzdělávání v bývalých socialistických zemích na rozdíl od podobného systému vybraných demokracií světa upřednostňovalo spíše rozvoj teoretických vědomostí svých

posluchačů, nežli utváření jejich praktických složek osobnosti. Jako velmi pravděpodobný se jeví fakt, že východoevropští absolventi tohoto vzdělávání mohli být na velmi dobré teoretické, ale též všeobecně pedagogické úrovni, kdežto učitelé druhé skupiny sledovaných států získali v něm obsahově úzký, ale kvalitní praktický výcvik konkrétní potřebné pedagogické dovednosti.

Poučení historickými zkušenostmi, obohaceni o zahraniční informace a vážíce si názorů české pedagogické praxe, koncipovali jsme v roce 1992 na ÚIP PEF VŠZ v Brně model pedagogicko-psychologické přípravy učitelů středních a vysokých škol zemědělských a lesnických. Jednalo se o dvouleté studium učitelství odborných předmětů, které mohlo být studováno jak v plně dálkové formě nebo ve formě kombinované, tzn. první část v průběhu denního studia při VŠZ a druhá část dálkově po jejím ukončení. Studium zahrnovalo celkem 300 hodin povinné výuky v 10 vyučovacích předmětech (Pedagogika, Psychologie pro učitele, Biologie mládeže a školní zdravotnictví, Etika učitelství, Jazykový projev, Didaktika odborného předmětu, Management ve vzdělávání, Učební pomůcky a didaktická technika, Výpočetní technika ve výuce, Pedagogická praxe) a 100 hodin výuky ve 4 předmětech fakultativních (Nácvik psychosociálních dovedností, Pedagogická komunikace, Didaktika průpravného předmětu, Televize ve výuce).

Po důkladném zvážení předností a nedostatků tohoto systému a jeho praktickém vyzkoušení jsme k 1. 9. 1993 začali na ÚIP PEF VŠZ v Brně pro 135 nově příchozích studentů uskutečňovat zcela nový model doplňujícího pedagogického studia pro učitele zemědělských a lesnických středních škol. Rozhodli jsme se v první řadě podstatně zkrátit jeho délku (na 200 hodin přímé výuky, tedy na studium 3 semestrové) a omezit počet vyučovaných předmětů na 7 (Pedagogika, Psychologie pro učitele, Biologie mládeže a školní zdravotnictví, Pedagogická komunikace, Management ve vzdělávání, Didaktika odborného předmětu a Pedagogická praxe). Naprosto nezbytné bylo dále obsahově i metodicky nově koncipovat jednotlivé předměty tak, abychom výrazně posílili činnostní složku výuky (z 200 hodin výuky je 118 realizováno ve cvičeních a seminářích). Teoretické vzdělávání uskutečňujeme především samostudiem a samostatnou prací posluchačů a konzultacemi ke studované problematice.

Hledáme též novou koncepci jednotlivých vyučovacích předmětů. Promýšlíme důkladně jejich pojetí jak v oblasti konzultací, tak i cvičení, a to jak z hlediska jejich poznávací, tak i přetvářecí funkce.

Výše uvedené základní pedagogické studium hodláme následně propojit se sítí dalších vzdělávacích kursů charakteru inovačního, specializačního a rozšiřujícího, jimiž chceme učitelům středních škol nabídnout širokou možnost dalšího specifického vzdělávání. Pro letošní školní rok jsme již připravili 4 kursy - Výchova ke zdraví, Základy práce na PC, Aktualizace výuky ekonomických předmětů a Využití didaktické techniky ve výuce.

Pedagogicko-psychologickou přípravu vysokoškolských učitelů navrhujeme koncipovat jako systém nabízených akcí konzultačního a vzdělávacího charakteru. Všechny součásti navrhované struktury by měly vycházet zejména z rozvoje činnostní složky osobnosti učitele vysoké školy. Současně by mu měly poskytnout dostatek inspirací a podkladů pro vlastní sebevzdělávání.

Doporučujeme, aby pedagogicko-psychologická příprava učitelů naší vysoké školy zahrnovala 2 oblasti:

- a) konzultační činnost - jež by byla realizována formami individuálních a skupinových konzultací. Jejich prostřednictvím by byly řešeny pedagogicko-psychologické pohledy dle potřeb a přání svých objednavatelů;
- b) vzdělávací činnost - jež by byla zajištěna formami samostatných přednášek, cykly přednášek, jednorázovými semináři, kurzy - workshopy, samostudiem uchazečů.

Učitelům VŠZ by tak bylo umožněno získání vědomostí, dovedností a návyků i rozvinutí jejich schopností z oblasti pedagogiky a psychologie vysokoškolské výuky. Naše školství a zejména zemědělské školství, dnes hledá svoji novou tvář. A tak i učitelé ÚIP PEF VŠZ v Brně hodlají pomoci v hledání jeho nové podoby.

Literatura:

1. Linhartová, D.: Jak dál v pedagogicko-psychologickém vzdělávání vysokoškolských učitelů? Acta univ. agric. (Brno), fac. agroekon., XXV, č. 1 - 2, s. 111-113
2. Linhartová, D.: Současnost a budoucnost pedagogické přípravy učitelů středních škol na VŠZ v Brně. Zemědělská škola (v tisku)
3. Stehlíková, E., Svěráková, M.: Pedagogické vzdělávání začínajících vysokoškolských učitelů v Československu. ÚRVŠ ČSR, Praha 1990, Průběžná zpráva výzkumného úkolu V 020: "Inovace pedagogické přípravy v doplňujícím pedagogickém studiu na VŠZ v Brně". Brno 1992, 147 s.